

תהילה מאת שי עגנון

תקציר הסיפור: תהילה היא זקנה צדקת בת 104 הגרה בירושלים. המספר נתקל בה בדרך אגב בזמן חיפושיו אחר ביתו של חכם ירושלמי. תהילה מכוונת אותו לביתו של החכם, ובדרך נקשרת ביניהם שיחה.

המספר נתקל בתהילה בהזדמנויות שונות ובכל פעם נחשף לצד אחר באישיותה. ככל שההיכרות בין המספר לתהילה מעמיקה, מתגלים פרטים נוספים מעברה. עלילת הסיפור מתגלגלת עד לחשיפת "סוד חייה" של תהילה. מתברר שתהילה נושאת עמה מטען כבד של אשמה בעקבות אירוע שהתרחש בעברה הרחוק: היא שודכה בגיל 11 לשרגא בן ה-12 בכוונה להתחתן איתו שנה לאחר מכן, כשרגא יגיע לגיל 13, אך לבסוף החתונה בוטלה כיוון ששרגא ומשפחתו השתייכו לזרם החסידי. אביה של תהילה, שהתנגד לחסידות, קרע את התנאים ובמעשהו זה בעצם ביש את שרגא ומשפחתו. לפי המקובל ביהדות, יש לבקש מחילה מהחתן במקרה של ביטול שידוך.

כעבור זמן, נישאה תהילה ונולדו לה שלושה ילדים. תהילה שכלה (איבדה) את שני בניה, ובתה התנצרה. לאחר הטרגדיות שפקדו אותה נזכרה תהילה בביטול השידוך, והבינה שכל צרותיה הם עונש על חטא זה. כל התנהגותה של תהילה מבטאת ניסיון לכפר על חטא זה בעברה:

1. תהילה עוסקת כל חייה במצוות. למשל, היא מטפלת ברבנית על מנת לכפר על

מה שעשתה בתה של תהילה לאביה של הרבנית.

2. תהילה רוצה לבקש מחילה משרגא, על מנת לשים קץ לעונשים.

לאחר שהיא מגשימה מטרות אלו, היא הולכת לעולמה כצדיקה בגיל 104.

הנובלה "תהילה" בנויה כסיפור מסגרת:

יש בה סיפור חיצוני וסיפור פנימי. לכאורה כל סיפור מתרחש בזמן אחר ובמקום אחר, אך למעשה יש קשר בין שני הסיפורים, מפני שהגיבורה הראשית, תהילה, מופיעה בשניהם.

הסיפור הפנימי מסביר ומבהיר בעיות שעלו בסיפור החיצוני. ומחדד את אופיה של תהילה כפי שמצטייר כבר בסיפור החיצוני.

הסיפור מתחיל ומסתיים בצורה דומה, כך שנוצרת מעין מסגרת לסיפור:

- בתחילתו מוגדרת תהילה כצדקת וכך גם בסיומו: בהתחלה כאשר מזכיר המספר את תהילה הוא אומר: "זקנה אחת הייתה בירושלים. **צדקת** הייתה..." ובסיומו של הסיפור אומר החכם הירושלמי: "אותה **צדקת** עזבה אותנו..."
- גם **המפגש** עם החכם הירושלמי מתרחש בתחילת הסיפור ובסופו.
- גם **מוטיב המים** נמצא בתחילת הסיפור ובסופו: כשפגש המספר את תהילה לראשונה היא נשאה בידה פח מים. בסיום הוא ראה בחדרה את שיירי המים שטיהרו בהם את גופתה.

הסיפור החיצוני:

המקום - ירושלים שבתוך החומות ומחוצה להן.

הזמן - ראשית המאה ה-20, שנות השלטון הבריטי בארץ, תקופת חורף, קור וגשמים, עד האביב.

המספר - מספר עד, מדריך תיירים המגיע מידי פעם לירושלים ובאחת הפעמים בלכתו לביתו של חכם ירושלמי הוא פוגש ב"זקנה אחת" היא תהילה נושאת פח מים.

המספר הוא עד שמיעה וראיה, מחפש אינפורמציות על אותה זקנה. הוא פוגש בה 6 פעמים ובכל פעם נוספת אינפורמציה חדשה המרכיבה את הפאזל של דמות הגיבורה.

המספר מנסה לשאוב ידיעות על תהילה מפי דמויות המשנה איתן נפגש: הרבנית והחכם.

ארבע הפגישות הראשונות בין המספר לתהילה הן **מקריאות**.

פגישה ראשונה - מתרחשת ברחוב - המפגש של המספר עם תהילה מעורר בו סקרנות רבה כלפיה והערכה.

תהילה מדריכה את המספר לביתו של החכם, מדלגת בין אבני הרחוב והסמטאות כשהיא נושאת פח מים, ואינה נותנת למספר לעזור לה. היא רואה בכך זכות רבה ומצווה לשרת עצמה בכוחותיה וללא עזרה.

בדרך מתנהלת שיחה ערנית, מאור פניה והתייחסותה אליו ואל המצוות מעוררת סקרנותו והמספר רוצה לדעת עליה עוד פרטים. כשהוא מגיע אל בית החכם הירושלמי, הוא שואל את החכם מי היא "שמאור פניה שלום וחיבת קולה נחת רוח". השאלה נשארת פתוחה, ללא תשובה מפני שהחכם עסוק בחידושיו.

פגישה שנייה - מתרחשת בביתה של הרבנית, המספר הולך למסור לרבנית דרישת שלום מנכדה ומגלה עד כמה קשה עליה הקור בירושלים ולכן קונה לה תנור. בבואו לרבנית "נזדמנה לה אותה זקנה" - אך המספר לא הכיר אותה ואילו היא מזהה אותו מיד ושואלת בשלומו בקרבה רבה.

בפגישה זו מתגלה תהילה שוב כאדם נעים, סלחן, כל חושיה משמשים אותה, תפקידה בירושלים להכיר את כל הנכנס אליה, מברכת על מזג האוויר ("כבר ראיתי קרירות גדולות מאותן שבירושלים"), משבחת את המספר על מצוות התנור המחמם את הרבנית. בדבריה עולה נימת ביקורת ביחס לדור הזה שממעט במצוות ולכן מצווה לפרסם כל מצווה שעושים... כדי שישמעו אחרים וילמדו ממנה, מחנכת.

פגישה שלישית - מתרחשת ליד הכותל. שוטר בריטי בועט בשרפרף השייך לזקנה, כיוון שעברה על החוק הבריטי האוסר להביא ספסלים לכותל. תהילה מצליחה להשפיע על השוטר הבריטי בכוח עיניה והוא מחזיר לזקנה את השרפרף. תהילה מתגלה כאדם אכפתי, מתערב לטובת זולת ובעל כוח השפעה רב אפילו על חייל בריטי. גם כאן תהילה מוצאת מילה טובה על החייל "גוי טוב

הוא, שראה בצערי והחזיר לאותה ענייה את שרפרפה". בסופה של הפגישה המספר ותהילה פוסעים ביחד בסמטאות ירושלים עד לביתה של הרבנית. תהילה מתגלה שוב כמי שמכיר את ירושלים ותושביה, שואלת לשלום אנשים, נותנת צוקר לתינוק ופרוטה לעני, אדם מאמין קורב לאלוהים, אומרת כל יום פרק בתהילים ומקבלת את הדין "הכל בא מאלוקים", "אם חפץ ה' להמיתני מה אני שאתעצב".

פגישה רביעית - בביתה של הרבנית, תהילה מביאה כף מרק לרבנית וסועדת אותה בחוליה. תהילה מעודדת את הרבנית משוחחת שוב על ירושלים ומספרת בשבחה.

פגישה חצי פגישה - המספר רואה את תהילה מרחוק ליד הכותל בשעה שהוא מדריך תיירים ולכן לא יכול לגשת אליה, הוא מבחין שמשוהו נתחדש בה - שהיא התחילה ללכת עם מקל - "שכל הימים הייתה יוצאת בלא מקל ובאותם ימים הייתה נשענת על מקל" כלומר תהילה מזדקנת.

פגישה חמישית ושישית - אינן מקריות אלא יזומות ע"י תהילה. היא מזמינה את המספר לביתה ומבקשת ממנו שיכתוב כתב מחילה לשרגא. כדי שידע מה לכתוב, היא מספרת לו על עברה... וזהו הסיפור הפנימי:

הסיפור הפנימי:

לפני תשעים ושלוש שנים, כאשר הייתה בת אחת-עשרה, הודיעו לה הוריה על אירוסיה לנער שנקרא בשם שרגא. באותו לילה נקבע כי כאשר יגיע החתן לגיל הנחת תפילין (כלומר כשיהיה בן שלוש-עשרה) תתקיים החתונה.

בשבת, כארבעה שבועות לפני יום החופה, לא בא שרגא לביתה של תהילה, והתברר כי נסע עם אביו לרבים של חסידים. מכיוון שאביה של תהילה היה מרודפי חסידים, קרע את התנאים וביטל את האירוסין. שרגא נשבע שלא ימחל על העלבון, ואביה של תהילה לא ביקש ממנו מחילה, אף שידע שאם מבטלים שידוך צריך לבקש מחילה מן הנעלב.

מכיוון שצורכי החתונה היו מוכנים, מצאו חתן, ותהילה נישאה לו. שרגא ואביו עברו לגור בעיר אחרת, ותהילה ילדה לבעלה שני בנים ובת. הפרנסה הייתה טובה, והיא ובעלה לקחו מלמדים לבניהם ומורה נוכרית לבת.

החטא ועונשו:

תהילה נענשת על חטאו של אביה, שלא בקש מחילה משרגא ומשפחתו. "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה". מכיוון ששרגא לא מחל להם מרגישה תהילה שקללה רובצת עליה ועל משפחתה, והעונשים "רודפים" אותה.

1. העונש הראשון - מות הבן הבכור

שנה לפני שנעשה הבן הבכור בר-מצווה חלה בדבר (מחלה מסוכנת שלרוב מתים ממנה). הוא הצליח להתאושש אך כחודש לפני הנחת התפילין הוא יצא בבוקר לבית המדרש, בדרכו פגש במטורף שלבש תכריכים כמת. הוא נבהל ונשמתו כמעט פרח ממונו, מאותו יום הוא הלך ודעך, גסס, כ"נר נשמה בתפילת הנעילה" ומת שלושים יום לפני שהספיק להניח תפילין, במוצאי שבת

אחר ההבדלה - במקביל לזמן קריעת התנאים על-ידי אביה של תהילה (משמעות השם שרגא בארמית הוא נר).

2. העונש השני - מות הבן השני

לאחר שנתיים, כחודש לפני שהגיע בנה השני למצוות (הגיע ולא הגיע) הוא תעה בדרך, נפל לביצה ומת. תהילה הבינה שאין כאן יד המקרה ושהיא ובעלה צריכים לבקש מחילה משרגא.

3. העונש השלישי – מות הבעל

בעלה של תהילה נדד ממקום למקום על מנת למצוא את שרגא ולבקש ממנו מחילה, ולבסוף הסתבר לו ששרגא נעשה "מתנגד" (שוב אירוניה של הגורל ששרגא הפך למתנגד ואילו בעלה הפך לחסיד) מה שהפך את משימת החיפוש לקשה יותר. בגלל הנסיעות הרבות נחלש כוחו, והוא חלה ומת.

4. עונש רביעי - נטרפת דעתה של בתה

תהילה נכנסה לעסקים והצליחה. כל עמלה היה לטובת בתה. היא שכרה לה את המורות הנוכריות הטובות ביותר. בתה של תהילה היא תלמידה טובה, המורות שלה אהבו אותה והזמינו אותה לביתה. כך היא לומדת את התרבות הנוצרית ומעדיפה אותה על היהדות. תהילה מוצאת לבתה שידוך, חתן צדיק וחכם, מוסמך לרבנות (אביה של הרבנית), אולם החתונה לא התקיימה, משום שדעתה של הבת "נטרפה" (על פי המקורות התנצרות כמוה כטירוף הדעת) היא ברחה למנזר והתנצרה. תהילה משקיעה כסף רב למצוא את הבת, עד הקיסר היא מגיעה – ללא הצלחה.

חזרה לסיפור החיצוני

לאחר שסיימה תהילה את סיפורה, ביקשה מהמספר שיכתוב לשרגא שימחל לה, כשם שהיא מחלה לו. המספר כותב את דבר המחילה לשרגא כפי שביקשה. תהילה קוראת, בודקת ואומרת: "יכולים היו הדברים להיכתב באופן אחר". אך מאשרת את האיגרת שכתב. מעבירה נוצה על כמה אותיות ומניחה את המכתב בכד חתום מתחת לכר המיטה. אומנם שרגא נפטר לפני שלושים שנה, אולם את מכתב המחילה הכינה תהילה על-מנת לקחתו עמה לקבר.

לאחר מכן, הולכת תהילה לחברה קדישא, לאשר את החוזה שלה על מקום קבורתה שבהר הזיתים. היא יודעת את יום מותה ומזמינה את המטהרות ליום זה.

פסקת הסיום

הסיפור מסתיים במותה של תהילה. המספר מגיע לביתה וקולט את השלווה, השקט והקדושה שלאחר הסערה "על קרקע החדר ניגרו שיירי המים שטיהרו בהם את תהילה".

מבנה הנובלה כמבנה הסיפור הקצר:

1. אקספוזיציה – פסקת הפתיחה כוללת את התיאור של תהילה.
2. סיבוב – החיים של תהילה הם תוצאה של חטא, כלומר מגורל ולא מבחירה.
3. מפנה – הפגישה הרביעית של המספר עם תהילה, פגישה המתרחשת בביתה.
4. השיא – הפגישה החמישית של המספר עם תהילה, פגישה המתרחשת בביתה ובו מתברר עברה של תהילה (הסיפור הפנימי).
5. התרה – כתיבת האיגרת לשרגא ובקשת הסליחה.
6. סיום – זהו סיום סגור. תהילה נפטרה וסוגיית התיקון נפתרה אף היא.

אפיון הדמויות בסיפור:

דמותה של תהילה:

דמותה של תהילה מעוצבת באמצעות **אפיון ישיר ועקיף**.

1. אפיון ישיר:

המספר פותח בתיאור: "זקנה אחת הייתה בירושלים, זקנה נאה שכמותה לא ראיתם מימכם, צדקת הייתה וחכמה הייתה וחיננית הייתה וענוותנית הייתה. אור עיניה חסד ורחמים וקמטי פניה ברכה ושלוש..." אפיון ישיר זה אינו אפיון חיצוני, אין אנו יודעים כיצד נראית תהילה, אך יודעים את מהותה הפנימית. גם תיאור קמטי פניה ועיניה אינו תיאור חיצוני אלא פנימי. מאוחר יותר ידמה המספר את תהילה למלאך. פרט נוסף, השייך לאפיון הישיר, הוא גילה המופלג – 104 שנים.

היצירה פותחת בהגדרת המספר את הדמות המרכזית. פסקת הפתיחה מהווה הקדמה ליצירה ומציגה את דמותה של תהילה.

בפסקת הפתיחה נמסרים תכונותיה של תהילה. תאורה של תהילה בפסקת הפתיחה נלקח ברובו מתוך תפילת שמונה עשרה. הצירוף ברכה ושלוש מופיע בתפילת ראש השנה.

ההגדרה כוללת מראה חיצוני ותכונות ומשלבת אותם זה בזה. היופי החיצוני מתבטא במידות: אור עיניה חסד ורחמים וקמטי פניה ברכה ושלוש, והתכונות הטובות מייפות את הגוף: ועוד זאת הייתה בה, זריזות של עלמות. שילוב כזה של תכונות ותיאור חיצוני מופיע גם בהגדרה נוספת מפי המספר: מאור פניה שלום וחיבת קולה נחת רוח.

ההגדרה כוללת גם שילוב של מידות ומעשים. המספר מציין את תכונותיה של תהילה:

צדקת – תכונה המתבטאת במעשי הצדקה שהיא עושה הן בכספה והן בפעולותיה.

חכמה – תכונה המתבטאת בחכמת חייה ובהתנהגותה.

ענוותניות – תכונה המתבטאת בתפיסתה את עצמה כחלק מהכלל.

בעלת חסד ורחמים – תכונה המתבטאת במעשי החסד הרבים שלה (כלפי הרבנית, תינוקות, עניים, נצרכים ועוד).

תכונת הברכה – המתבטאת בתפיסת הטוב בעולם ובברכה על כל תופעה.

תכונת השלום – המתבטאת ברצונה להשכין שלום.

**** אופייה של תהילה מורכב ממידות טובות המשתקפות הן ביופיה החיצוני והן במעשיה.**

2. אפיון עקיף

תהילה מאופיינת באפיון עקיף בעזרת מספר אמצעים :

א. באמצעות שמה של תהילה :

- תהילה היא אישה מאמינה, הקוראת בכל יום פרק תהילים.
- תהילה מכנה עצמה "תהילה לאל חי" כאשר המספר אומר לה שהיא דרה כבת מלכים, היא עונה "כל בנות ישראל בנות מלכים ואני תהילה לאל חי..."
- תהילה מהללת את מעשי המספר, את ירושלים, את האל, ואפילו את השוטר הבריטי . היכולת לראות את הטוב בכל אדם ולהללו מאפיין אותה.
- שמה יצא לתהילה – המספר מעכב את מתן שמה של תהילה והיא מכונה בהתחלה "זקנה", מאוחר יותר "תילי" ורק אח"כ אנו יודעים את שמה המלא, לאחר שהכרנו אותה.

ב. באמצעות מעשיה, אמונתה עברה וגורלה :

דרך מעשיה, עברה וגורלה המסופרים דרך עיניהם של הרבנית, החכם, המספר ותהילה עצמה. המספר פוגש בה שש פעמים. ארבע הפגישות הראשונות הן מקריות והשתיים האחרונות יזומות ע"י תהילה. בכל פגישה נחשפת דמותה של תהילה. תהילה מכפרת על חטאי אביה וחטאיה ובמשך שנים רבות היא עושה מעשים טובים וצדקה. היא מקבלת את ייסוריה באהבה, אך לפני מותה היא מרגישה שהיא חייבת לשלם את החוב הישן לשרגא, לבקש ממנו מחילה על החטא שעשה אביה. גם ההכנות למותה מאפיינות אותה. אין היא מותירה עבודה לאחרים. היא מטפלת בכל הסידורים הנחוצים, ואף מזמינה את הרוחצות המטהרות לחדרה.

עולמה הפנימי ואמונתה של תהילה :

על שלושה דברים מדברת תהילה :

על תפיסת עולמה - הכל בידי שמים, "כל מעשיו של אדם קצובין לו משעת לידתו ועד למיתתו , ואפילו כמה פעמים יאמר אדם תהילים. אבל הבחירה היא בידו, כמה מזמורים יאמר בכל יום. יחד עם זה צריך האדם להודות לה' על כל מעשיו..." - תפיסה זו מבטאת כניעה גמורה כלפי דין שמים. "ואם חפץ השם להמיתני מה אני שאתעצב. . . ברוך הוא וברוך שמו" והמספר מגיב "מהיכן באים לידי הכנעה שכזו. תהילה מפרשת כל אירוע בחייה וכל פעולה, הכל נגזר מידי הקדוש ברוך הוא, והכל נובע ממנו אף לעניין דיבורו של אדם. בהכנעה רבה מפרשת תהילה כל מעשה בעולם לטובה, אם לגבי גורלה האישי - "הקדוש ברוך הוא נותן לכל בריותיו לפי מידת הצורך ואף אני בכלל בריותיו. ואם זה לגבי טבעו של עולם - ולעניין רוחות וגשמים, עליהם אנו מודים ואומרים משיב הרוח ומוריד הגשם".

על ירושלים תהילה מציינת את קדושתה. "ארץ ישראל כולה קדושה, ואין צריך לומר סביבות ירושלים, אבל לפני מן החומה מקודש קדושה מעולה". תהילה מבקרת את הזנחתה של ירושלים על ידי בניה ואת נטישת בתי הכנסת, הישיבות והבתים שבה ותפיסתם ע"י ערבים. לנטישה הפיסית יש השלכות דתיות. בתים שלא פסקו מהן תורה ותפילה וצדקה עכשיו ערביים וחמורים

מכרכרים בהם וזאת בשעה שירושלים היא קדושה ביותר, וחצרותיה הן חצרות הקדוש ברוך הוא. תהילה הכל לטובה סוטה ממנהגה בנושא ירושלים ומשמיעה ביקורת.

על גורלה האישי - כאשר תהילה פוגשת את המספר ניכרת שמחתה. היא מחייכת, כאשר היא מתחילה לספר את סיפור חייה פניה מאירים. כל הימים היו פניה מאירים, אותו היום האירו כפליים. אור עיניה מתבטא אף בשמחתה "וכשאמרה מוכנת אני האירו פניה במאור ברכה וצחוק מתוק עיטר את שפתייה. השינוי במצב רוחה חל לאחר שהיא מזכירה את שרגא" הלכה כל שלוותה ולבשו פניה צער ורוגז.

המשפט האחרון של תהילה למספר ספוג באמונה באל ובתחיית המתים "הלוואי שלא אצטרך לדור שם הרבה ואקום עם כל מתי ישראל".

ד. אפיון באמצעות ירושלים:

הנוף ביצירה הוא נופה של ירושלים. ניתן לומר שתהילה יכולה להיות סמל לירושלים. גם בירושלים וגם בתהילה יש יופי חיצוני שהוא תוצאה של יופי פנימי ורוחניות. שתיהן שילוב של עבר והווה, של זקנה ועלומים, של ישן וחדש.

תהילה אוהבת את ירושלים ומרבה לספר בשבחה. היא אומרת שבני אדם דרכם להוסיף לירושלים את המילים עיר הקודש, אך היא לא עושה כן, שקדושתה של ירושלים נמצאת כבר בשמה עצמו.

גם בשמה של תהילה יש מן הקדושה "אני תהילה לאל חי".

תהילה משקפת בדמותה את ירושלים- בגורלה האישי ובחורבן עולמה היא משקפת את מצבה של ירושלים בהווה, ואילו בתכונותיה היא משקפת את מהותה של ירושלים, את רוחניותה וקדושתה.

ה. באמצעות חדרה של תהילה:

תיאור חדרה של תהילה הוא גם אמצעי לאפיון דמותה - חדרה דומה לחדר תפילה, הוא נקי, מסודר. סדין לבן פרוש על המיטה ונר על השולחן. חדרה הוא קטן בעל תקרה מקומרת כחדרי ירושלים של הדורות שעברו. כלים מועטים בחדר. החדר של תהילה משקף את מהותה הפנימית. אווירה של קדושה אופפת אותו. אווירה זו הולכת ומתגברת ככל שמתקרה סופה של תהילה. ככל שהולכים ומאירים פניה כך מאיר חדרה.

ו. אפיון באמצעות אנלוגיה (השוואה) דמויות משנה:

תפקידן של דמויות המשנה הוא להאיר את דמותה של תהילה בעזרת אנלוגיה:

החכם כדמות משנית

דמותה של תהילה מצטיירת ביתר בהירות על רקע דמותו של החכם. בעוד תהילה מסתייגת מחידושים טכנולוגיים (על אף שהיא משבחת אותם), מרוכז החכם כולו בחידושו, שהם חידושים הלכתיים. עולמו של החכם מסוגר כל כולו בחידושו - ואילו עולמה של תהילה פתוח לחברה ולסובב אותה. זהו הניגוד העיקרי ביניהם: בעוד שעולמו של החכם הוא הלכתי-תורני תיאורטי, עולמה של תהילה הוא דתי מעשי. היא עושה חסד ולא מדברת עליו... לחכם תפקיד נוסף, הוא מוסיף פרטים ומחזק את מה שמספרת עליה הרבנית:

- תהילה הייתה עשירה גדולה בחו"ל לבסוף מתו בניה ובעלה; הניחה את כל עסקיה ועלתה לירושלים; כל הדור שהכיר את תהילה כבר איננו.
- אמו של החכם נהגה לומר: "כשאני רואה את תהילה רואה אני שיש פורענות קשה מאלמנות ומשיכול בנים", מהי אותה פורענות לא פירשה והחכם אינו יודע (יוצר מתח, סקרנות ועניין).
- תהילה אינה מרבה בדברים ואינה מספרת על עצמה פרט לכך שפעם גילתה את גילה (90+11) וזה היה לפני שלוש שנים כלומר תהילה בת 104.
- החכם מציין שמיום שהוא מכיר אותה לא ביקשה תהילה ממנו דבר ולא משום אדם אחר. אבל עכשיו ביקשה ממנו לומר למספר שהיא "מבקשת לראותך" (שינוי בהתנהגותה).
- על השאלה הגלויה מי היא? מקבל מספר תשובה "צדקת, צדקת פשוטה כמשמעה". מבקרת חולים, מנקה ביתם של חשוכי מרפא, עושה מצוות, מתקנת בגדים ליתומים עניים. לשעבר עשתה צדקה בממונה ועכשיו צדקה בגופה.
- החכם מוסר את שמה המלא: תהילה.

הרבנית כדמות משנית

דמותה של תהילה מתאפיינת באמצעות אנאלוגיה (השוואה) ניגודית לרבנית.

עולמה האופטימי של תהילה מתבלט על רקע עולמה הפסימי של הרבנית:

- הרבנית מתלוננת על הצינה בירושלים שעוד תגרום למותה ואילו תהילה מברכת על הגשמים שמביאים ברכה ואומרת שכבר ראתה קרירות גדולה מזו שבירושלים.
- תהילה מחפשת תמיד את טובתו של האחר ומספרת בשבחו, לדוגמא: את השוטר הבריטי היא מתארת כגוי טוב כי ראה במצוקתה, ואילו הרבנית מעבירה ביקורת אף על מעשה טוב שנעשה כביכול ע"י נכדה: "סבור הוא שמאחר ששלח לי כזית תנור כבר יצא ידי חובתו..."
- הרבנית מרוגזת וכעוסה כל הזמן ואילו תהילה מאירה פנים וחביבה.
- תהילה עושה מעשי חסד כל הזמן ואילו הרבנית מתלוננת אף על מעשי החסד שעושים עבורה היא מזכירה שאין ביכולה לקנות תנור בכסף שנכדה, לכאורה שלח לה: "וכי רגליים יש לי? גלידי קרח יש לי..."
- תפיסת עולמה של הרבנית חומרית: היא מתעניינת מה מצבו החומרי- כלכלי של נכדה, ולא שואלת לשלומה. אצל תהילה לעומת זאת תפיסת העולם היא אמונתית - דתית: היא מתייחסת למקומות הקדושים בירושלים שהוזנחו ע"י היהודים ונתפסו ע"י הערבים והיא מצירה על כך. גם חששה מהמוות הוא על רקע דתי – היא כבר לא תוכל לומר יותר מזמורי תהילים.
- יחס הרבנית לחידושים שונה מאוד מזה של תהילה- הרבנית נרתעת מכל החידושים ומציינת בחיוב את העבר, ואילו תהילה למרות שאינה משתמשת במרבית החידושים (עט, תנור, אוטובוסים) רואה בכל זאת את הטוב שבהם ומשבחת אותם. תהילה גם מציינת בחיוב את העבר אך בהתייחס לשמירת הדת והמצוות- "אבותינו שהיו עושים

מצוות הרבה לא היו מפרסמים את המצוות, אנו שאנו ממעטים במצוות, מצווה לפרסם כל מצווה שעושים..."

- חדרה של הרבנית מנוגד לחדרה של תהילה - חדרה מתואר על רקע המדרגות הרעועות והכניסה המלוכלכת לביתה. חדר שניכרים בו אי הסדר ואי הניקיון, ואילו חדרה של תהילה נקי ומסודר ויש בו אווירה של חדר תפילה, אווירה של קדושה וטוהרה.

בין תהילה לרבנית קיים מעין קשר משפחתי (בתה של תהילה עמדה להינשא לאביה של הרבנית). תהילה עוזרת לרבנית במחלתה, והרבנית אף משבחת אותה על כך מה שמעיד על מעשיה של תהילה שאם דמות כעושה ורגזנית ופסימית כל כך כמו הרבנית משבחת את תהילה, זה מעיד על מעשים מיוחדים.

למרות שהמספר אומר שאינו מתכוון להגיד שבחה של אחת מתוך גנותה של חברתה – בולטת דמותה של תהילה עוד יותר על רקע התנהגותה של הרבנית.

לרבנית יש שני תפקידים כדמות משנית : האחד הוא להאיר את דמותה של תהילה באור חיובי. והתפקיד השני הוא לקדם את העלילה בעזרת הצגת מידע על תהילה.
המספר מצליח להוציא מהרבנית את הפרטים הבאים :

- קוראים לזקנה הנאה תילי.
- הרבנית משבחת אותה : "בעלת מעשים ודאי היא" לעומת הנשים הצדקניות המזומזמות תפילות ולא עושות דבר לטובת האחר.
- חבילות חבילות של שנים על כתפיה ועדיין כל חושיה משמשים אותה. שנותיה של תהילה כפליים משנותיה של הרבנית.
- עכשיו אין מכירים את תילי אבל בעבר הכל הכירו אותה, הייתה עשירה גדולה ובעלת עסקים. כשתהילה הגיעה לירושלים הביאה אתה חבית זהב, כולם חיזרו אחריה והיא העדיפה להישאר אלמנה, "תחילה אלמנה עשירה אח"כ אלמנה אמידה ולסוף סתם זקנה".
- הרבנית רומזת משהו על חייה הקשים של תהילה, "לא ראתה טוב מימיה", "אפילו את שונאי אני מברכת בייסורים שנתייסרה בהם תילי", "אפילו עני המחזר על הפתחים לא היה מחליף צרותיו בצרותיה".
- הרבנית רומזת משהו לא ברור על בתה של תהילה המשומדת שהייתה צריכה להתחתן עם אביה של הרבנית וברחה למנזר.

המוטיבים בתהילה

מוטיב - חלק של יצירה (מילה, חפץ, רעיון) החוזר יותר מפעם אחת. המוטיב תורם להבנת משמעות היצירה ויש לו גם תפקיד חשוב בהנעת העלילה.

שימו לב – חלקם של המוטיבים מאיר את דמותה של תהילה ולשאר יש תפקיד בבניית העלילה ומשמעות הסיפור.

1. מוטיב החטא וכפרה

זהו מוטיב רעיוני – כלומר הרעיון חוזר ולא דווקא המילה עצמה.
חטא וכפרה הם שני מוטיבים מרכזיים בסיפור הם מתקשרים למוטיבים נוספים כגון: מוות תחיית המתים, תיקון גאולה... והם יוצרים מערכת מוטיבים שמתייחסת לתולדות חייה של תהילה והן לתפיסתה הדתית.
תולדות חייה של תהילה משולבים במוות: מות בניה, מות בעלה, מות בתה ומוותו של שרגא.
תיקון החטא המתבטא בבקשת המחילה משרגא מתבסס על אמונתה הדתית: האמונה בעולם הבא.
האב חטא כשלא בקש מחילה משרגא והלבין את פניו ברבים.
תהילה חטאה בכך שלא בקשה מחילה משרגא. כמו כן היא לקחה מורות נוכריות לבתה...
בניה מתים כתוצאה מהחטא.
תהילה מנסה לכפר על החטא במעשיה...
מקווה שהאיגרת תוביל לכפרה וסליחה...

2. מוטיב האור והנר בפתיחת הסיפור מציין המספר "אור עיניה חסד ורחמים".

כאשר תהילה מוכנה לספר את סיפורה, היא מתקרבת לקראת סיום חייה ומוטיב האור מבטא זאת "כשנכנסתי ראיתי שנעשה בה שינוי. כל הימים היו פניה מאירים, אותו היום האירו כפליים". שינוי זה ניכר גם בסביבתה "וכשם שפניה האירו כך האיר חדרה. בניגוד לתהילה, שהאור המוקרן מפניה הולך ומתגבר לקראת מותה, מתוארים חייה של בנה לפני מותו כשלהבת גוססת " היה הולך ודועך כנר נשמה עם תפילת נעילה". יש לציין כי שמו של שרגא מציין נר - "שרגא" פירושו נר בארמית. באמצעות תולדותיה ותכונותיה מסמלת שתהילה את ירושלים, אף לירושלים ניתן ביטוי באמצעות האור. אמרו חז"ל: "ירושלים אורו של עולם".
משמעות מוטיב האור- מוטיב האור מסמל את קדושתה של תהילה. האור מתגבר עם מעשיה הטובים, ועם קדושתה של ירושלים, ודועך בהקשר החטא והעונש: שרגא- נר, הבן שהולך ודועך כעונש. לקראת כתיבת המכתב כתוב כי "האירו פניה כפליים" זאת משום שכעת, כשתתקן את החטא מעברה, קדושה תושלם. האור מסמל את הקדושה והצדיקות שבאישיותה של תהילה.

3. מוטיב העין - נותן ביטוי לתפיסת המציאות. בתיאורה של תהילה חוזר מוטיב העין ומשקף את תכונותיה ואת מצב רוחה. "אור עיניה חסד" "יפה כוח עיניך מכל הבטחותיה של אנגליה" כאשר היא מתחילה לספר את סיפור תולדות חייה ניכר יגונה בעיניה "קימצה עיניה כמנמנמת, קראתי לפניה כשהיא עוצמת עיניה".

תכונתה של תהילה לראות את הטוב בכל דבר מכונה בפרקי אבות "עין טובה". הביטוי עיניים טובות נזכר בקשר לתהילה. לעומת תכונה זו מתאר המספר את עיניה של הרבנית. "הרגשתי בעיניה של הרבנית שהיא מצירה שתילי מדברת עמי". עיניו של המספר מצומצמות "גלגל עינו שלאדם מצומצם ואין הוא יכול להקיף עירו של הקדוש ברוך הוא". עיניה של ירושלים - "ירושלים מתוך שענייה צפויות לכל ישראל, כל שבא לכאן נחקק בלבנו". תפיסתה הדתית של תהילה באה לידי ביטוי במוטיב העין - "ישועת השם כהרף עין" כלומר הי' ברצונו ממית וברצונו מחיה, הכל לפי גזירתו.

4. מוטיב "הגיע ולא הגיע" - מוטיב זה נמשך לאורך כל היצירה.

- תהילה כמעט ומגיעה לנישואים עם שרגא, אך אלה מבוטלים חודש לפני החופה.
 - בנה הבכור כמעט ומגיע לבר המצווה, אך שלושים יום קודם הוא מת.
 - הבן השני טבע ומת חודש לפני הגיעו לבר המצווה.
 - בתה של תהילה כמעט ונישאה לאביה של הרבנית, אך לפני החופה היא בורחה ומתנצרת
 - בעלה של תהילה לא הצליח להגיע לשרגא ומת בגלל נסיעותיו וחיפושי הרבים
- משמעות מוטיב זה: מוטיב זה מראה את הגורל הקובע את חייה של תהילה. גורל המבטא את החטא ועונשו.

5. מוטיב המים:

המים מופיעים ביצירה:

- בפגישה הראשונה, תהילה נושאת כד מים.
 - בסוף היצירה - מי הטהרה בחדרה של תהילה.
- משמעות המוטיב: סגירת מעגל, קישור בין תחילת היצירה לסופה.

המספר ביצירה "תהילה"

בנובלה שני חלקים. לכל חלק מספר אחר:

סוג המספר בסיפור החיצוני:

המספר הוא מספר עד, הוא דמות בתוך היצירה והוא מספר את הסיפור בגוף ראשון. כעד ידיעתו מוגבלת והוא מלקט את המידע על עברה של תהילה מפי מספרים אחדים וגם מפיה. את העבר הוא מלקט דרך שמיעה, כשאת ההווה הוא מספר דרך ראייתו. המספר ב"תהילה" הוא פטליסט, כלומר מאמין בגורל ובהשפעתו על חיי האדם. הדבר בא לידי ביטוי כאשר הוא תוהה על כך שלא הכיר את תהילה לפני עזיבתו את ירושלים, והוא אומר: "אלא כל אדם נועד לו להכיר את מי שהכיר ובאיזה זמן יכיר אותו ובאיזו סיבה יכיר אותו..."

למספר יש מספר תפקידים ביצירה:

- הוא משמש כעד המביא את סיפורה של תהילה עד מותה.
- הוא דמות בסיפור, הפועלת בתוך מסגרת חייה של תהילה, ודרך מקצועו (סופר) הוא עוזר לתהילה לכתוב את האיגרת.

- הוא משמש כמבקר, המפרש את הדמויות
- הוא מעשיר את הרקע של הסיפור ע"י תיאורי נוף ירושלים, ע"י תיאור חדרה של תהילה ותאור המצב המדיני בארץ באותה תקופה.
- הוא מייצג את ה"חדש" (מדריך תיירים, משתמש בעט כדורי, קנה את התנור) לעומת ה"ישן" (אותו מייצגות הדמויות של תהילה, הרבנית והחכם).

סוג המספר בסיפור הפנימי: מי שמספר את הסיפור הפנימי (סיפור חייה של תהילה) היא תהילה, ולכן היא מספרת גיבורה, משום שהיא גיבורת הסיפור.

מדוע יש שני סוגי מספרים?

1. מספרת גיבורה לא הייתה יכולה להעיד על צדיקותה.
2. כך יש ביטוי לשתי העמדות כלפי גורלה של תהילה - **עמדת המספר**: גורלה הוא גורל אכזר שנקבע מראש בלי קשר לחטאים (שהרי תהילה לא חטאה), **ועמדת תהילה**: הכל בעולם הוא מידה כנגד מידה, וגורלה נקבע בהתאם לחטאה כלפי שרגא, והזנחתה את בתה. עמדה זו משתמעת מתיאור מהלך חייה על ידה (ולא הייתה משתמעת אם המספר היה מספר את סיפור עברה).

רעיונות מרכזיים ביצירה:

א. ביקורת חברתית:

1. ביצירה מובעת ביקורת על כך שאנשים מעדיפים מוסכמות/עמדות דתיות, על פני ערכם של מוסר והתנהגות הוגנת בין אדם לחברו. ביקורת זו מובעת בכך שבעלה של תהילה נהיה חסיד, ואם כן על מה נעשה העוול לשרגא?
2. ביקורת על מחלוקות: פעמיים בסיפור מסופר על הנזק הגדול שנגרם ע"י מחלוקות: -המחלוקת בין מתנגדים לחסידים שגרמה לאביה של תהילה לקריעת התנאים שגרמו להרס חייה ותהילה ומשפחתה.
- מסופר כדרך אגב על שני רבנים שהיו חלוקים לגבי שוחט, אם שחיתתו כשרה או לא ומחלוקת זו גרמה לכך שאדם נהרג, ואנשים נעשו עניים ואדם אחד נאסר.
3. ביקורת נוספת מובעת בדברי הרבנית על נשות ירושלים הצדקניות הממללות תפילה ואינן דואגות לחולים, ועל המתפללים בכותל שלא דואגים לזקנה המושפלת, וכד'.

ב. ירושלים של מעלה ומטה:

ירושלים מתוארת ביצירה משתי בחינות מנוגדות: מצד אחד- ירושלים הקדושה. ירושלים מתוארת בקדושתה ויופיה ע"י ציטוט פסוקים ומאמרי חז"ל המהללים את ירושלים, בדברי תהילה והמספר. ומצד שני- ירושלים מתוארת בעליבותה הנוכחית- בתים רעועים ומוזנחים, השתלטות ערבית על נכסי קודש וצדקה, הכותל- סמל לקדושתה נתון תחת כיבוש משפיל, וכד'.

מצב ירושלים מקביל לתהילה: מצד אחד היא קדושה וטהורה אך מצד שני יש בה צד הדורש תיקון (תיקון החטא שבעברה).

ג. "שאלת הרע בעולם": ביצירה מוצגות שתי תפיסות עולם ביחס לגורלה של תהילה.

תפיסת המספר:	תפיסת תהילה:
תפיסה דטרמיניסטית, יש גורל שנקבע מראש, ולמעשי האדם אין השפעה עליו. ↓ אין צדק בעולם ↓ הדברים הרעים שאירעו לתהילה קרו לה בלי קשר לחטא זה או אחר.	האדם קובע את גורלו ע"י המעשים שבוחר לעשות. יש שכר ועונש בהתאם למעשים שהאדם עושה. יש מידה כנגד מידה. ↓ יש הנהגת צדק בעולם ↓ לפי תהילה, היא נענשת על חטאים שחטאה: 1. אי בקשת המחילה משרגא לאחר שאביה נפטר. 2. חינוך ביתה ע"י נוכריות.
ציטוט: "כל אדם נועד לו להכיר את מי שיכיר ומתי שיכיר" כלומר, הכל נקבע מראש מלמעלה, ולאדם אין השפעה על מה שיקרה.	ציטוט: "כל מעשיו של אדם קצובין לו... אך הבחירה היא בידו, כמה מזמורים יאמר בכל יום" כלומר, יש <u>בחירה</u>, ובהתאם, <u>שכר ועונש</u>.

בסוף היצירה נראה שהמספר משנה את דעתו ומאמץ את תפיסת עולמה של תהילה- הוא מצטער שהקדים להגיע בביקורו השני לביתה של תהילה, כי אם היה מגיע מאוחר יותר, אולי הייתה מאריכה ימים. משמע, ייתכן שהוא הושפע מתהילה וחושב שיש למעשיו של אדם השפעה על המציאות.

